

Οι χώροι αστικού πρασίνου ως «κοινοί πόροι»

Πασχάλης Αρβανιτίδης & Φωτεινή Νασιώκα^{*2}

1 Επίκουρος Καθηγητής, 2 Υπ. Διδάκτορας
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
parvanit@uth.gr

Περίληψη: Οι κοινοί πόροι αποτελούν μια ειδική κατηγορία οικονομικών αγαθών τα οποία χαρακτηρίζονται από ανταγωνιστικότητα στην κατανάλωση και αδυναμία αποκλεισμού. Ως αποτέλεσμα, αντιμετωπίζουν προβλήματα κακής χρήσης και διαχείρισης και οδηγούνται σταδιακά στην υποβάθμιση και την καταστροφή, μια κατάσταση γνωστή ως η «τραγωδία των κοινών». Συμβατικές λύσεις στο πρόβλημα αποτελούν η διαμόρφωση και απόδοση αποκλειστικών περιουσιακών δικαιωμάτων είτε σε ιδιώτη είτε στο κράτος. Ωστόσο, μια τρίτη λύση, αυτή της *συλλογικής διακυβέρνησης*, έρχεται να προστεθεί με ολοένα και περισσότερες εμπειρικές μελέτες να υποστηρίζουν ότι οι ίδιοι οι χρήστες είναι σε θέση να αναπτύξουν αποτελεσματικούς θεσμούς για τη βιώσιμη αυτοδιαχείριση του πόρου. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναλύσει το αστικό πράσινο ως κοινό πόρο και να αξιολογήσει τη δυνατότητα ανάπτυξης δομών συλλογικής διακυβέρνησής του, χρησιμοποιώντας την πόλη του Βόλου ως περίπτωση μελέτης. Αντλώντας στοιχεία από δομημένες συνεντεύξεις, η εργασία καταγράφει, μεταξύ άλλων, τις απόψεις των χρηστών για την υπάρχουσα κατάσταση των χώρων πρασίνου, αλλά και τη δυνατότητα της από-τα-κάτω διαχείρισής τους, δίνοντας έμφαση σε ζητήματα που αφορούν τη χρηματοδότηση των χώρων αυτών, την αναδιαμόρφωση των περιουσιακών δικαιωμάτων, τις σχέσεις εμπιστοσύνης μεταξύ των χρηστών και τη δυνατότητα ανάληψης συλλογικής δράσης.

1. Εισαγωγή

Η ραγδαία αστικοποίηση των τελευταίων δεκαετιών, η πυκνή δόμηση και η επακόλουθη αστική συμφόρηση έχουν προκαλέσει πολλά προβλήματα στις σύγχρονες πόλεις, τόσο περιβαλλοντικής όσο και κοινωνικής φύσης (Ντούρος, 2001). Οι χώροι αστικού πρασίνου (ΧΑΠ) μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων, καθώς αποτελούν όχι μόνο τους «πνεύμονες» των αστικών κέντρων, αλλά και τόπους υγιούς κοινωνικοποίησης των ίδιων των κατοίκων (Swanwick κ.α., 2003). Η ανάγκη προστασίας και αποτελεσματικής διαχείρι-

* Ευχαριστούμε την κα Βασιλεία Ντόντου και τους τεταρτοετείς φοιτητές του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (έτη 2011-12 και 2013-14) για τη συνεισφορά τους στην συλλογή των δεδομένων.

σης των ΧΑΠ είναι ιδιαίτερα επιτακτική στην χώρα μας, η οποία παρουσιάζει τη χαμηλότερη κατά κεφαλή αναλογία αστικού πρασίνου σε όλη τη Ευρώπη (Ντούρος, 2001, Αρβανιτίδης και Ντόντου, 2011). Ωστόσο η μείωση των διαθέσιμων πόρων της τοπικής αυτοδιοίκησης σε συνδυασμό με την οξεία οικονομική και δημοσιονομική κρίση που αντιμετωπίζει η χώρα καθιστούν αναγκαία τη διερεύνηση νέων και πιο καινοτόμων τρόπων διαχείρισης και φροντίδας των ΧΑΠ.

Στο πλαίσιο αυτό η εργασία βλέπει τους ΧΑΠ ως κοινούς πόρους και διερευνά, μέσω πρωτογενούς έρευνας, ζητήματα χρήσης και διαχείρισής τους από την πλευρά των ίδιων των χρηστών. Η έρευνα διεξάγεται στο Βόλο και αναδεικνύει τις απόψεις των κατοίκων σχετικά με την υπάρχουσα κατάσταση των ΧΑΠ στην πόλη αλλά και τη δυνατότητα της από-τα-κάτω (bottom-up) διαχείρισής τους, δίνοντας έμφαση σε ζητήματα που αφορούν τη χρηματοδότηση των χώρων αυτών, την (ανα-)διαμόρφωση των περιουσιακών δικαιωμάτων στο αστικό πράσινο, τις σχέσεις μεταξύ των χρηστών, και τη δυνατότητα συλλογικής δράσης με σκοπό την αποτελεσματικότερη διαχείριση και χρήση του πόρου.

Η εργασία διαρθρώνεται ως εξής. Η επόμενη ενότητα προσδιορίζει τους ΧΑΠ ως κοινούς πόρους και συζητά ζητήματα συλλογικής διαχείρισης και προστασίας τους. Η ενότητα 3 παρουσιάζει συνοπτικά τα βασικά χαρακτηριστικά των ΧΑΠ στην περιοχή μελέτης (Βόλος). Η μεθοδολογία της έρευνας και τα αποτελέσματά της περιγράφονται στις ενότητες 4 και 5 αντίστοιχα. Η ενότητα 6 ολοκληρώνει την εργασία συνοψίζοντας τα βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν.

2. Το αστικό πράσινο ως κοινός πόρος

Κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί πολλοί ορισμοί για τους ΧΑΠ. Ο πιο διαδεδομένος και γενικά αποδεκτός ορισμός θεωρεί ως ΧΑΠ όλους τους δημόσιους και ιδιωτικούς ανοιχτούς χώρους οι οποίοι βρίσκονται μέσα στον αστικό ιστό, καλύπτονται από βλάστηση και είναι άμεσα ή έμμεσα διαθέσιμοι στους χρήστες (Levent κ.α., 2009). Έτσι οι ΧΑΠ περιλαμβάνουν πάρκα, πλατείες, παιδικές χαρές, νησίδες και καταπιστεύματα γης (προαύλια σχολείων και εκκλησιών, κενά οικοπέδα, κήπους, κτλ.) και γενικότερα χώρους αναψυχής αλλά και άλλων κοινόχρηστων λειτουργιών (Μπριασούλη, 2003). Οι ΧΑΠ έχουν ρόλο ζωτικής σημασίας για την ποιότητα ζωής στις πόλεις, προσφέροντας οφέλη όχι μόνο οικολογικά, αλλά και αισθητικά, κοινωνικά και οικονομικά, με πολλές αλληλοσυσχετίσεις μεταξύ τους (Swanwick κ.α., 2003, Arvanitidis κ.α., 2009)

Οι ΧΑΠ εμπίπτουν σε μια ιδιαίτερη κατηγορία οικονομικών αγαθών που ονομάζονται *κοινοί πόροι* (common pool resources), ή απλώς *κοινά* (commons) (Μπριασούλη, 2003, Colding and Barthel, 2013, Colding κ.α., 2013). Οι κοινοί πόροι ικανοποιούν δύο συνθήκες: είναι ανταγωνιστικοί στην κατανάλωση, δηλ. η χρήση από κάποιον περιορίζει τη χρήση από άλλους, και χαρακτηρίζονται από αδυναμία αποκλεισμού, δηλ. είναι ιδιαίτερα δύσκολο (δαπανηρό) να αποκλεισθεί κάποιος από

τη χρήση τους. Έτσι, κάθε άτομο καταναλώνει όση ποσότητα του πόρου επιθυμεί (συνήθως ολοένα και μεγαλύτερη), μιας και απολαμβάνει όλο το όφελος από τη χρήση ενώ επωμίζεται μόνο ένα μέρος από το συνολικό κόστος της. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ο πόρος σταδιακά να υποβαθμίζεται και τελικά να οδηγείται στην απαξίωση και την καταστροφή, μια κατάσταση γνωστή ως η «τραγωδία των κοινών» (Hardin, 1968).

Δύο είναι οι κυριότερες αιτίες της «τραγωδίας». Από την μία μεριά οφείλεται στην οικονομικά ορθολογική συμπεριφορά των χρηστών (οι οποίοι δρώντας ιδιοτελώς μεγιστοποιούν βραχυπρόθεσμα το προσωπικό τους όφελος αγνοώντας τις αρνητικές κοινωνικά συνέπειες των πράξεών τους), και από την άλλη στην έλλειψη ενός κατάλληλου θεσμικού πλαισίου (ή *δομή διακυβέρνησης*, όπως το ονομάζει ο Williamson, 1975), το οποίο να ορίζει και να κατανέμει ξεκάθαρα *περιουσιακά δικαιώματα* (property rights) και να διασφαλίζει την αξιόπιστη εφαρμογή τους (με μηχανισμούς ελέγχου και επιβολής κυρώσεων στους παραβάτες) παρέχοντας, έτσι, κίνητρα για τη βιώσιμη διαχείριση και την αποτελεσματική χρήση του πόρου. Υπό αυτήν την έννοια, πιθανές λύσεις στην τραγωδία των κοινών αποτελούν η ανάπτυξη ήθους συλλογικής ευθύνης και φροντίδας του πόρου (stewardship ethic) στη βάση αλτρουιστικής συμπεριφοράς (Worrell και Appleby, 2000, Barclay, 2004), ή/και, όπως υποστηρίζει ο Hardin (1968) και άλλοι (π.χ. Demsetz, 1967, Libecap, 2009), η διαμόρφωση και απόδοση των περιουσιακών δικαιωμάτων είτε σε ιδιώτη (*ιδιωτικοποίηση*) είτε στο κράτος-Λεβιάθαν (*κρατικοποίηση*), δίνοντας έτσι στον ιδιοκτήτη τα κίνητρα και την εξουσία να επιβάλει την αποτελεσματική διαχείριση του πόρου.

Ωστόσο, η ανάλυση του Hardin έχει αντιμετωπισθεί με σκεπτικισμό από πολλούς μελετητές οι οποίοι υποστηρίζουν ότι οι προτεινόμενες λύσεις τείνουν να περιορίζουν τα δικαιώματα και τις δράσεις των πραγματικών χρηστών, καταστρέφοντας τις προσωπικές σχέσεις που χαρακτηρίζουν τις τοπικές κοινότητες (*κοινωνικό κεφάλαιο*), ζημιώνοντας την κοινωνία και μειώνοντας την αποδοτικότητα του πόρου. Βασικός εκφραστής της άποψης αυτής είναι η Elinor Ostrom, η οποία το 2009 τιμήθηκε με το Νόμπελ Οικονομικών για τη δουλειά της πάνω στη συλλογική δράση και την αυτοδιαχείριση των κοινών. Μέσα από εκτεταμένες εμπειρικές μελέτες σε διάφορες χώρες του κόσμου η Ostrom (1990, 1992, 1999, 2000, 2008, 2010) και άλλοι ερευνητές (όπως οι Wade, 1987, Ostrom κ.α., 1992, Stern κ.α., 2002, Dietz κ.α., 2003, Bollier and Helfrich, 2012, Colding κ.α., 2013) αναδεικνύουν μια τρίτη, κοινωνικά πιο αποδεκτή και αποτελεσματική, δομή διακυβέρνησης των κοινών (αυτή της *κοινοτικοποίησης*) όπου οι ίδιοι οι χρήστες, σε ένα πλαίσιο συνεργασίας και συμμετοχικότητας ξεπερνούν τα προβλήματα συλλογικής δράσης και αναπτύσσουν θεσμικές ρυθμίσεις (κανόνες, νόρμες, κτλ.) που τους επιτρέπουν να διαχειριστούν αξιόπιστα τον πόρο και να διασφαλίσουν την μακροβιότητά του. Για να επίτευξη αυτού, συγκεκριμένα περιουσιακά δικαιώματα στο πόρο εκχωρούνται στην κοινότητα των χρηστών, οι οποίοι μοιράζονται την εξουσία και την ευθύνη της συν-διαχείρισης, διαμορφώνοντας οι ίδιοι κανόνες πρόσβασης, χρήσης και οι-

κειοποίησης, αλλά και μηχανισμούς ελέγχου, τήρησης και επιβολής των κανόνων αυτών.

Αν και οι πετυχημένες δομές αυτοδιαχείρισης έχουν «τοπικό χρώμα» (δηλ. το ποιες συγκεκριμένες ρυθμίσεις αναπτύσσονται και ευδοκούν εξαρτάται από τις τοπικές συνθήκες, τις ιδιαιτερότητες της περιοχής και τα κοινωνικο-πολιτισμικά χαρακτηριστικά της κοινότητας), η σχετική βιβλιογραφία (Ostrom, 1990, 2005, Ostrom κ.α., 1999, Wade, 1987, 1988, Baland και Platteau, 1996, Agrawal, 2001, 2003) αναδεικνύει κάποια κοινά στοιχεία τα οποία συναντώνται στις περισσότερες περιπτώσεις τέτοιων δομών διακυβέρνησης. Αυτά μπορούν να ομαδοποιηθούν σε πέντε κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία αφορά χαρακτηριστικά του ίδιου του πόρου: για παράδειγμα, πόροι με σαφή όρια και μικρό μέγεθος είναι πολύ πιο εύκολα διαχειρίσιμοι. Η δεύτερη κατηγορία αφορά τους χρήστες: μικρές κοινότητες χρηστών με εμπειρία αυτο-οργάνωσης, ισχυρές κοινωνικές σχέσεις που βασίζονται στην εμπιστοσύνη, και κοινωνικά πρότυπα/ήθη που προάγουν τη συλλογική δράση και φροντίδα, φαίνεται να έχουν καλύτερα αποτελέσματα. Η τρίτη κατηγορία παραγόντων σχετίζεται με την εξάρτηση των χρηστών από τον πόρο: η άμεση απειλή υποβάθμισης του πόρου και ο ισχυρός βαθμός εξάρτησης των χρηστών από αυτόν (τόσο η παρούσα όσο και οι μελλοντικές γενιές) συντελούν στην ορθή διαχείρισή του. Η τέταρτη κατηγορία αφορά τη δομή διακυβέρνησης (δηλ. τις θεσμικές ρυθμίσεις για τη διαχείριση του κοινού): ξεκάθαρα, αποκλειστικά και ασφαλή περιουσιακά δικαιώματα καθώς και απλοί και κατανοητοί κανόνες πρόσβασης και χρήσης, οι οποίοι διαμορφώνονται τοπικά από τους ίδιους τους χρήστες με εσωτερικές και χαμηλού κόστους διαδικασίες ελέγχου και επιβολής, λειτουργούν καλύτερα. Η τελευταία ομάδα παραγόντων αφορά το εξωτερικό περιβάλλον: ξεκάθαρο, απλό και υποστηρικτικό θεσμικό/νομικό πλαίσιο (με θεσμοθετημένες κυρώσεις) και στήριξη του εγχειρήματος από τις τοπικές αρχές συμβάλουν σε μια πετυχημένη διαχείριση των κοινών.

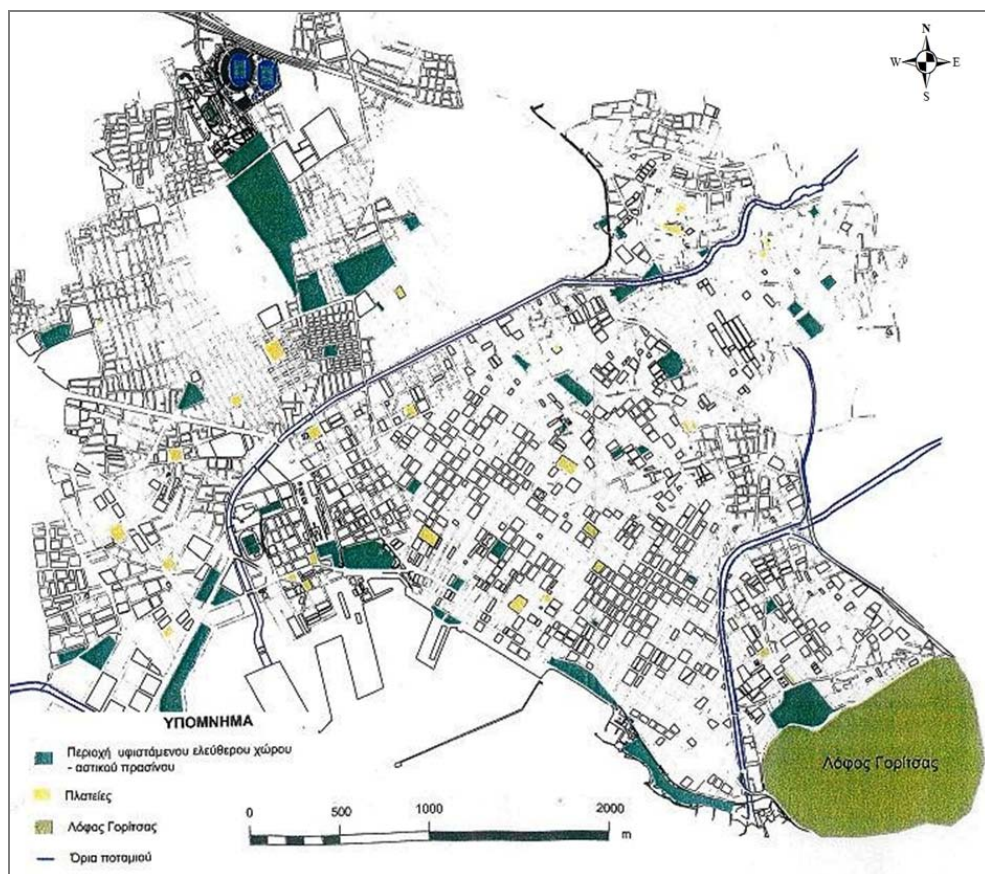
3. Το αστικό πράσινο στην πόλη του Βόλου

Η πόλη του Βόλου ανήκει στα πέντε μεγαλύτερα αστικά κέντρα της χώρας με πληθυσμό που ξεπερνά σήμερα τους 140.000 κατοίκους (ΕΛΣΤΑΤ, 2014). Χαρακτηρίζεται από αυξητικές πληθυσμιακές τάσεις¹, με σημαντικές αστικές λειτουργίες, και ισχυρή παρουσία της βιομηχανίας, του τουρισμού αλλά και της εκπαίδευσης φιλοξενώντας το μεγαλύτερο μέρος του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Οι ΧΑΠ στη πόλη καλύπτουν το 5% της συνολικής έκτασής της (Καρυώτη, 2009). Η αναλογία πρασίνου ανά κάτοικο είναι 6,4 τ.μ. (Greenkeys, 2008), αρκετά μικρότερη από την αντίστοιχη των μεσαίων και μικρών πόλεων στην Ευρώπη αλλά και

1 Ο ρυθμός αύξησης στις τελευταίες δυο δεκαετίες είναι περίπου 8% (1991-01) και 15% (2001-11).

από το αποδεκτό Ευρωπαϊκό πρότυπο². Όσον αφορά στην κατανομή των ΧΑΠ μέσα στη πόλη, ένα μεγάλο μέρος τους βρίσκεται κατά μήκος της ακτής (με εξαίρεση το Δημοτικό Πολιτιστικό Πάρκο της Νέας Ιωνίας στα βορειοανατολικά), ενώ οι υπόλοιπες περιοχές χαρακτηρίζονται από σχετική έλλειψη (Δήμος Βόλου, 2006, Καρυώτη, 2009). Βέβαια, η πόλη διαθέτει διάχυτα κάποια μικρά πάρκα, τα οποία όμως δεν ανταποκρίνονται στα πρότυπα που οφείλουν να ακολουθούν οι σύγχρονες πόλεις (Greenkeys, 2008). Ο Χάρτης 1 που ακολουθεί αποτυπώνει την κατανομή των υφιστάμενων ΧΑΠ στη πόλη.

Χάρτης 1. Υφιστάμενοι χώροι πρασίνου στη πόλη του Βόλου
Πηγή: Καρυώτη (2009, σελ. 137)

2 Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος αναφέρει ότι η αναλογία ΧΑΠ ανά κάτοικο πρέπει να φτάνει τα 9 τ.μ. προκειμένου οι πόλεις να θεωρούνται βιώσιμες για τους κατοίκους τους. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η σχετική αναλογία σε άλλες Ευρωπαϊκές πόλεις είναι περίπου 144 τ.μ. στη Δρέσδη, 35 τ.μ. στη Ζυρίχη, 27 τ.μ. στο Άμστερνταμ, και 9 τ.μ. στο Λονδίνο, τη Ρώμη και το Παρίσι.

Ως προς τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των ΧΑΠ του Βόλου, αναφέρεται ότι εξαιτίας του χαμηλού διαθέσιμου προϋπολογισμού και της ανυπαρξίας συνολικού σχεδιασμού και ευρύτερης στρατηγικής από τη μεριά του δήμου, πραγματοποιούνται μόνο οι απολύτως απαραίτητες ενέργειες συντήρησης των ΧΑΠ (όπως κούρεμα γρασιδιού, αντικατάσταση κάποιων κατεστραμμένων δέντρων, κτλ.), ενώ φαινόμενα βανδαλισμού και ρίψης σκουπιδιών είναι ιδιαίτερα αισθητά (Greenkeys, 2008, Αρβανιτίδης και Ντόντου, 2011).

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι το συνολικό μέγεθος των ΧΑΠ στο Βόλο είναι μικρό, οι χώροι αυτοί είναι διασκορπισμένοι και χωρίς κάποια συνοχή, ενώ παράλληλα δεν παρουσιάζουν ικανοποιητικά επίπεδα συντήρησης και φροντίδας.

4. Αντικείμενο και μεθοδολογία έρευνας

Η προηγούμενη ενότητα έδωσε μια πρώτη εικόνα της κατάστασης των ΧΑΠ στην πόλη του Βόλου (τόσο από άποψη ποσότητας όσο και ποιότητας) αναδεικνύοντας την αδυναμία της πολιτείας να αντιμετωπίσει ικανοποιητικά το ζήτημα. Υπό αυτό το πλαίσιο η εργασία διερευνά τις απόψεις των κατοίκων αναφορικά με τους ΧΑΠ και τη δυνατότητα δημιουργίας δομών αυτό-διαχείρισης του πόρου με στόχο τη διατήρηση και ανάπτυξή του. Αυτό γίνεται μέσα από έρευνα πεδίου, όπου χρησιμοποιώντας δομημένες συνεντεύξεις σε μορφή ερωτηματολογίου αποτυπώνονται οι εκτιμήσεις, στάσεις και θέσεις των χρηστών σχετικά με μια σειρά ζητημάτων, όπως: η κατάσταση του πόρου, οι δυνατότητες χρηματοδότησης, διαχείρισης και προστασίας του πόρου, η ένταση της χρήσης και ο βαθμός εξάρτησής των κατοίκων, η ποιότητα του κοινωνικού κεφαλαίου και η προθυμία συμπράξεων των χρηστών με σκοπό την αυτό-διαχείριση, προστασία και αξιοποίηση των εν λόγω χώρων της πόλης.

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε αποτελείται από πέντε μέρη και περιέχει 22 ερωτήσεις όλων των τύπων: ανοιχτές, βαθμολόγησης, διχοτομικές, πολλαπλής επιλογής, καθώς και κλίμακας Likert και κλίμακας σημασιολογικής διαφοροποίησης (semantic differential) έντεκα επιλογών από 0 (που δηλώνει έντονη διαφωνία, αρνητική γνώμη, κτλ.) ως 10 (που δηλώνει απόλυτη συμφωνία, θετική γνώμη, κτλ.). Το πρώτο μέρος πληροφορεί τον ερωτώμενο για το σκοπό της έρευνας και την ανωνυμία της συμμετοχής. Το δεύτερο μέρος αφορά εκτιμήσεις σχετικά με την κατάσταση των ΧΑΠ (επάρκεια, ποιότητα, προσβασιμότητα, κτλ.) και το βαθμό εξάρτησης των κατοίκων από τον πόρο. Το τρίτο μέρος καταγράφει τις θέσεις των χρηστών σχετικά με τις δυνατότητες χρηματοδότησης και προστασίας των ΧΑΠ, την ικανότητα διαχείρισης τους από διάφορα πρόσωπα/φορείς, και την προτιμητέα κατανομή περιουσιακών δικαιωμάτων στον πόρο. Το τέταρτο μέρος εξετάζει την ποιότητα του κοινωνικού κεφαλαίου και τη δυνατότητα ανάπτυξης συνεργασιών με σκοπό τη διαχείριση των ΧΑΠ. Το τελευταίο μέρος του ερωτημα-

τολογίου συγκεντρώνει πληροφορίες σχετικά με τους ερωτηθέντες, όπως η ηλικία, το φύλο, η εθνικότητα, το μορφωτικό επίπεδο και το οικογενειακό εισόδημα. Οι ερωτήσεις της έρευνας, πριν την τελική τους διαμόρφωση, τέθηκαν σε πιλοτική εφαρμογή με σκοπό να ελεγχθεί η σαφήνεια και η ορθότητα στη διατύπωσή τους και να διορθωθούν τυχόν προβλήματα.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο του 2013 και επαναλήφθηκε τον Ιανουάριο του 2014. Η συλλογή των στοιχείων έγινε από ομάδα τεταρτοετών φοιτητών του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, μετά από σχετική εκπαίδευσή τους στο αντικείμενο και το εργαλείο της έρευνας. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν κυρίως σε χώρους πρασίνου της πόλης και τα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν επί τόπου από τα άτομα της ερευνητικής ομάδας, δίνοντας στους ερωτηθέντες όποιες διευκρινίσεις ζήτησαν. Στη συνέχεια, οι απαντήσεις συγκεντρώθηκαν, ελέγχθηκαν, κωδικοποιήθηκαν και αναλύθηκαν προκειμένου να δημιουργηθεί μια σειρά στατιστικών στοιχείων που αποτυπώνουν τα αποτελέσματα στα ζητήματα που τέθηκαν.

4. Ανάλυση

4.1. Χαρακτηριστικά του δείγματος

Ο αριθμός των έγκυρων ερωτηματολογίων που συλλέχθηκαν είναι συνολικά 2.256. Όσον αφορά στη κατά φύλο σύνθεση του δείγματος (βλ. Πίνακα 1), παρατηρούνται ίδια ποσοστά μεταξύ ανδρών και γυναικών (49,6% και 50,4% αντίστοιχα), αναδεικνύοντας το γεγονός ότι οι ΧΑΠ φιλοξενούν ομοίως και τα δυο φύλα. Η μέση ηλικία του δείγματος είναι περίπου στα 34 έτη, με την ηλικιακή ομάδα 'από 21 ως 40' ετών να υπερτερεί (56,2%), ακολουθούμενη από αυτή των '41 ως 60' (26%) και των ατόμων 'ως 20' ετών (13,1%). Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (42,6%) είναι πτυχιούχοι ανώτατης εκπαίδευσης, ακολουθούμενοι από τους απόφοιτους λυκείου (22,6%) και τους απόφοιτους ανώτερης εκπαίδευσης (12,6%). Αναφορικά με το δηλωθέν εισόδημα, το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος (28,1%) διαθέτει μηνιαίο εισόδημα νοικοκυριού 'από 1.001 έως 1.500 €', ακολουθούμενο από αυτούς με εισόδημα 'από 501 έως 1.000 €' (22,2%) και 'από 1.501 έως 2.000 €' (20,9%). Σε γενικές γραμμές ο μέσος χρήστης είναι ώριμος ενήλικας με υψηλό επίπεδο μόρφωσης και μέτριο προς χαμηλό εισόδημα.

4.2. Η κατάσταση των ΧΑΠ

Αρχικά οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να αξιολογήσουν τους υπάρχοντες ΧΑΠ ως προς την επάρκεια, την προσβασιμότητα και την ποιότητά τους (φροντίδα και αποτελεσματικότητα διαχείρισης) (βλ. Πίνακα 2). Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι ΧΑΠ στο Βόλο θεωρούνται σχετικά επαρκείς (μέσος όρος 4,3) και εύκολα προσβάσιμοι (μ.ο. 6,1), αλλά μάλλον παραμελημένοι (μ.ο. 3,6) και χωρίς αποτελεσματική δια-

Πίνακας 1. Χαρακτηριστικά του δείγματος

		Κατανομή (%)	N	μ.ο.	τ.α.	Διαμ.	Ποσοστημόρια		
							25	50	75
Φύλο	Άνδρες (1)	49,6	2252	1,5	0,5	2	1	2	2
	Γυναίκες (2)	50,4							
Ηλικία (έτη)	ως 20	13,1	2247	34,2	13,6	32	23	32	44
	από 21 ως 40	56,2							
	από 41 ως 60	26,0							
	πάνω από 60	4,7							
Ιθαγένεια	Ελληνική (1)	98,8	2246	1,0	0,1	1	1	1	1
	Άλλη (2)	1,2							
Εκπαίδευση	Κάποιες τάξεις δημοτικού (1)	0,6	2249	5,0	1,4	6	4	6	6
	Απόφοιτος δημοτικού (2)	9,3							
	Απόφοιτος γυμνασίου (3)	4,4							
	Απόφοιτος λυκείου (4)	22,6							
	Ανώτερη εκπαίδευση, π.χ. ΙΕΚ (5)	12,6							
	ΑΕΙ/ΤΕΙ (6)	42,6							
	Μεταπτυχιακές σπουδές (7)	7,9							
Μηνιαίο εισόδημα νοικοκυριού (€)	ως 300 (1)	4,4	2167	4,2	1,5	4	3	4	5
	από 301 ως 500 (2)	6,7							
	από 501 ως 1.000 (3)	22,2							
	από 1.001 ως 1.500 (4)	28,1							
	από 1.501 ως 2.000 (5)	20,9							
	από 2.001 ως 3.000 (6)	11,7							
	από 3.001 ως 5.000 (7)	4,0							
	από 5.001 ως 10.000 (8)	1,2							
	πάνω από 10.000 (9)	0,9							

χείριση (μ.ο. 3,4). Οι απαντήσεις αυτές μαρτυρούν μια σχετική δυσaráεσκεια των πολιτών ως προς τη συνολική ποιότητα των ΧΑΠ.

Τα παραπάνω συμπεράσματα ενισχύονται από τις απαντήσεις στις επόμενες τρεις ερωτήσεις όπου ζητείται να εκτιμηθούν: η αναγκαιότητα ποιοτικής βελτίωσης των ΧΑΠ και διάθεσης μεγαλύτερης χρηματοδότησης από τη μεριά της πολιτείας, αλλά και ο βαθμός συμβολής των ΧΑΠ στη ευημερία της πόλης. Αναδεικνύεται ότι οι κάτοικοι θεωρούν απαραίτητη την ποιοτική αναβάθμιση των ΧΑΠ (μ.ο. 8,2 με το υψηλότερο ποσοστό, 36,9%, στην τιμή 10) και την επιπλέον χρηματοδότησή τους (μ.ο. 7,5 με το υψηλότερο ποσοστό, 29,8%, στην τιμή 10), και πιστεύουν ότι αυτό θα συμβάλλει σημαντικά στην ευημερία του τόπου τους (μ.ο. 8,2 με το υψηλότερο ποσοστό, 37,5%, στο 10).

Πίνακας 2. Η κατάσταση των ΧΑΠ

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	N	μ.ο.	τ.α.	Δι- αμ.	Ποσο- στημ.		
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)					25	50	75
	0: καθόλου / πολύ κακή						10: πάρα πολύ / πολύ καλή											
Επάρκεια	4,0	5,1	10,6	17,1	18,3	19,0	10,8	8,0	4,0	1,8	1,4	2253	4,3	2,1	4	3	4	6
Προσβάσιμο- τητα	1,7	2,4	4,8	6,1	9,3	14,8	12,3	16,1	15,0	10,3	7,2	2248	6,1	2,4	6	5	6	8
Φροντίδα	9,7	12,6	13,4	14,0	15,1	15,8	7,5	5,3	3,2	1,6	1,6	2253	3,6	2,4	4	2	4	5
Διαχείριση	12,0	13,5	15,1	13,4	13,9	15,6	5,3	4,5	3,4	1,9	1,4	2251	3,4	2,4	3	1	3	5
Αναγκαία η ποιοτική βελτίωση	1,1	0,5	0,8	1,6	2,7	5,7	6,5	11,0	16,3	17,0	36,9	2255	8,2	2,3	9	7	9	10
Αναγκαία η χρηματοδότη- ση	2,2	0,7	1,4	2,6	2,9	9,9	9,2	14,0	17,1	10,2	29,8	2252	7,5	2,4	8	6	8	10
Συμβάλουν στην ευημερία	1,0	0,6	1,1	1,5	2,3	5,9	5,4	9,1	15,1	20,7	37,5	2250	8,2	2,1	9	7	9	10

4.3. Οικονομική συμμετοχή των πολιτών και προθυμία πληρωμής

Δεδομένης της χρόνιας υποχρηματοδότησης του αστικού πρασίνου από τη μεριά του δήμου (Greenkeys, 2008), η έρευνα στη συνέχεια εξέτασε την προθυμία των πολιτών για άμεση οικονομική συμμετοχή με σκοπό τη βελτίωση των ΧΑΠ της πόλης. Τρεις ερωτήσεις διατυπώθηκαν: αν οι πολίτες πρέπει να συνεισφέρουν οικονομικά, ποιος είναι ο καταλληλότερος τρόπος οικονομικής συμμετοχής, και τι ποσό είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν μηνιαίως, αν διασφαλισθεί ότι τα χρήματα αυτά θα διατεθούν αποκλειστικά και μόνο στην ποιοτική και ποσοτική βελτίωση των ΧΑΠ.

Διχασμένοι φαίνονται οι πολίτες σχετικά με το αν πρέπει να συνεισφέρουν οι ίδιοι στην βελτίωση των ΧΑΠ (βλ. Πίνακα 3). Αν και το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (33,5%) τάσσεται μάλλον υπέρ (με το υψηλότερο ποσοστό, 15,5%, στην τιμή 10), υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός ατόμων που είτε τοποθετούνται αρνητικά (περίπου το 24%) είτε δεν παίρνουν θέση (περίπου το 27%). Όσον αφορά τον τρόπο της οικονομικής συνεισφοράς, το 32% των ερωτηθέντων ανέδειξε ως προτιμητέο κριτήριο το εισόδημα, έναντι του βαθμού χρήσης/επισκεψιμότητας (17,4%) ή την εγγύτητα της κατοικίας (13,5%) (βλ. Πίνακα 4). Επιπλέον, ένα μέρος του δείγματος (13,4%) διαφοροποιήθηκε από τις υπάρχουσες επιλογές υποστηρίζοντας ότι επαρκούν τα ήδη καταβαλλόμενα δημοτικά τέλη, και ότι η βελτίωση των ΧΑΠ είναι εξ' ολοκλήρου αρμοδιότητα της πολιτείας.

Πίνακας 3. Οικονομική συνεισφορά των πολιτών

Οι πολίτες πρέπει να συνεισφέρουν οικονομικά τη βελτίωση των ΧΑΠ:

0(%)	1(%)	2(%)	3(%)	4(%)	5(%)	6(%)	7(%)	8(%)	9(%)	10(%)	N	μ.ο. τ.α. Διαμ.				Ποσοστη- μότητα		
0: διαφωνώ ριζικά						10: συμφωνώ απόλυτα							25	50	75			
14,3	3,8	5,7	5,1	4,6	14,7	7,8	10,4	10,8	7,2	15,5	2253	5,5	3,3	6	3	6	8	

Πίνακας 4. Καταλληλότερος τρόπος οικονομικής συμμετοχής

βάσει εισοδήματος	με σταθερή εισφορά (πάγιο)	βάσει βαθμού χρήσης/επισκεψιμότητας	βάσει εγγύτητας κατοικίας	άλλο (προσδιορίστε)	N
32,0 %	23,7 %	17,4 %	13,5 %	13,4 %	2235

Η παραπάνω διαπίστωση επιβεβαιώνεται και από τις απαντήσεις στην ερώτηση που αφορά το ποσό που οι κάτοικοι είναι διατεθειμένοι να συνεισφέρουν (βλ. Πίνακα 5). Αν και ένα σημαντικό 20,8% του δείγματος αρνείται οποιαδήποτε συμμετοχή, η πλειονότητα δηλώνει πρόθυμη να προσφέρει έστω και ένα συμβολικό ποσό, με το μεγαλύτερο ποσοστό (21,4%) να προτίθεται να καταβάλλει 5€ μηνιαίως. Φυσικά υπάρχουν και κάποιοι (6,9% του δείγματος) που δεν διστάζουν να προσφέρουν ποσά άνω των 20€. Ο μέσος όρος του προσφερόμενων χρημάτων στο δείγμα μας είναι 11,7€ και η τυπική απόκλιση 16,8€.

Πίνακας 5. Προθυμία πληρωμής μηνιαίως (€)

0	≤ 2	≤ 5	≤ 10	≤ 15	≤ 20	≤ 30	≤ 50	> 50	N	μ.ο.	τ.α.
20,8 %	12,9%	26,7 %	22,4 %	3,3 %	7,1%	2,1 %	3,2 %	1,6 %	2236	11,7	16,8

4.4. Διαμόρφωση περιουσιακών δικαιωμάτων

Με μια σειρά ερωτήσεων οι κάτοικοι κλήθηκαν να αξιολογήσουν ορισμένες θέσεις που αφορούν στην (ανα-)διαμόρφωση των περιουσιακών δικαιωμάτων με σκοπό τη χρηματοδότηση και την προστασία των ΧΑΠ. Ειδικότερα ρωτήθηκαν, πρώτον, αν η θέσπιση συμβολικού εισιτηρίου μπορεί να λειτουργήσει θετικά για την επιτυχή αστυνόμευση, συντήρηση και βελτίωσή των ΧΑΠ, δεύτερον, αν η ελεγχόμενη πρόσβαση δύναται να συμβάλλει στον περιορισμό των φαινομένων βανδαλισμού και υποβάθμισης, τρίτον, αν συμφωνούν με την απόδοση κάποιου τμήματος των ΧΑΠ σε άλλες «φιλικές» χρήσεις (π.χ. αναψυκτήριο) με σκοπό τα έσοδα να χρησιμοποιηθούν για τη χρηματοδότησή τους, και τέταρτον, αν η παραχώρηση κάποιων δικαιωμάτων χρήσης και διαχείρισης σε ομάδες πολιτών (όπως, οργανώσεις, σύλλογοι, σχολεία, κτλ.) μπορεί να συμβάλλει στην επιτυχή αστυνόμευση, συντήρηση και βελτίωσή τους.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 6, οι χρήστες τοποθετήθηκαν αρνητικά στην πρόταση υπαρξής συμβολικού εισιτηρίου ως αποτελεσματικό μέσο για την ποιοτική βελτίωση των ΧΑΠ (μ.ο. 3,5 με το υψηλότερο ποσοστό, 33%, στο 0), ενώ μάλλον θετικά στην πρόταση της ελεγχόμενης πρόσβασης ως μέσο για τη μείωση των φαινομένων βανδαλισμού (μ.ο. 6,5 με το υψηλότερο ποσοστό, 23,6%, στο 10). Ως προς τη δυνατότητα χρηματοδότησης των ΧΑΠ με απόδοση κάποιων χώρων σε φιλικές χρήσεις, οι κάτοικοι απάντησαν μάλλον θετικά (μ.ο. 6,2 με το υψηλότερο ποσοστό, 15,2%, στο 8). Ομοίως απάντησαν και ως προς την απόδοση περιουσιακών δικαιωμάτων σε ομάδες πολιτών (μ.ο. 6,6 με το υψηλότερο ποσοστό, 20,1%, στο 10).

Πίνακας 6. Διαμόρφωση δικαιωμάτων και χρηματοδότηση των ΧΑΠ

0(%)	1(%)	2(%)	3(%)	4(%)	5(%)	6(%)	7(%)	8(%)	9(%)	10(%)	N	μ.ο.	τ.α.	Δι- αμ.	Ποσοστημό- ρια		
0: διαφωνώ ριζικά						10: συμφωνώ απόλυτα									25	50	75
Η θέσπιση συμβολικού εισιτηρίου για την χρήση κάποιων ΧΑΠ αποτελεί θετικό βήμα προς την επιτυχή αστυνόμευση, συντήρηση και βελτίωσή τους:																	
33,0	6,8	7,7	6,9	4,9	13,0	5,5	6,1	5,1	2,9	7,8	2253	3,5	3,4	3	0	3	6
Η ελεγχόμενη πρόσβαση και χρήση κάποιων ΧΑΠ είναι θετικό βήμα ώστε να περιορισθούν φαινόμενα βανδαλισμού και υποβάθμισης:																	
8,5	2,4	3,6	4,0	4,0	11,9	7,8	11,7	13,1	9,4	23,6	2252	6,5	3,1	7	5	7	9
Κάποιοι χώροι πρασίνου πρέπει να δοθούν σε άλλες 'φιλικές' χρήσεις αν αυτό διασφαλίσει απαραίτητη χρηματοδότηση για τη βελτίωση των ΧΑΠ (π.χ. αναψυκτήριο):																	
7,3	1,6	3,1	4,2	5,4	15,9	10,4	14,7	15,2	6,8	15,4	2251	6,2	2,8	7	5	7	8
Η παραχώρηση κάποιων δικαιωμάτων χρήσης και διαχείρισης ΧΑΠ σε ομάδες πολιτών (π.χ. οργανώσεις, σύλλογοι, σχολεία) είναι θετικό βήμα για την επιτυχή αστυνόμευση, συντήρηση και βελτίωσή τους:																	
5,3	2,0	2,3	3,7	4,1	14,2	11,2	14,2	14,6	8,2	20,1	2253	6,6	2,8	7	5	7	9

4.5. Η διαχείριση των ΧΑΠ

Η ορθή διαχείριση αποτελεί μείζον θέμα για τη βιωσιμότητα των ΧΑΠ. Έτσι ζητήσαμε να αξιολογηθούν τα διάφορα πρόσωπα/φορείς ως προς την ικανότητά τους να διαχειρισθούν αποτελεσματικά τον πόρο (βλ. Πίνακα 7). Αυτά είναι: κεντρικό κράτος, τοπική αυτοδιοίκηση, ειδικός φορέας διαχείρισης (που θα δημιουργηθεί για το σκοπό αυτό), περιβαλλοντικές ομάδες/οργανώσεις, τοπικές οργανωμένες ομάδες πολιτών (π.χ. Συμβούλια Γειτονιάς), άλλες ειδικές ομάδες πολιτών (π.χ. ΚΑΠΗ, σχολεία, κτλ.), όλοι οι κάτοικοι της γειτονιάς από κοινού, και ιδιώτης επενδυτής. Οι κάτοικοι πιστεύουν πως η τοπική αυτοδιοίκηση και οι περιβαλλοντι-

κές οργανώσεις είναι οι πιο ικανές να διαχειριστούν αποτελεσματικά τους ΧΑΠ (μ.ο. 7,4 και 7,2 αντίστοιχα), ενώ ακολουθούν, οι τοπικές οργανώσεις πολιτών (μ.ο. 6,5), ο ειδικός φορέας διαχείρισης (μ.ο. 6,2) και όλοι οι κάτοικοι από κοινού (μ.ο. 6,1). Αμφιβολίες διατυπώνονται ως προς την αποτελεσματικότητα του κεντρικού κράτους και των ειδικών ομάδων (μ.ο. 5,7 και 5,1 αντίστοιχα), ενώ ο ιδιώτης επενδυτής κρίνεται ως λιγότερο κατάλληλος καταλαμβάνοντας την τελευταία θέση (μ.ο. 4,6). Παρατηρούμε με ενδιαφέρον ότι οι πολίτες αναγνωρίζουν την ικανότητα μη-παραδοσιακών (από-τα-κάτω) αλλά οργανωμένων σχημάτων να διαχειρισθούν αποτελεσματικά τον πόρο, ενώ αποδοκιμάζουν τόσο το κεντρικό κράτος (κρατικοποίηση) όσο και τον ιδιωτικό τομέα (ιδιωτικοποίηση) στο πλαίσιο αυτό. Ως προς τη δική τους ικανότητα να αυτοδιαχειρισθούν τους ΧΑΠ εμφανίζονται μάλλον διστακτικοί και αβέβαιοι.

Πίνακας 7. Δυνατότητα αποτελεσματικής διαχείρισης των ΧΑΠ

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	N	μ.ο.	τ.α.	Διαμ	στημ.		
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)					25 50 75		
Κεντρικό κράτος	13,9	4,5	6,7	5,2	4,9	10,2	6,6	8,4	9,2	7,1	23,4	2240	5,7	3,6	6	2	6	9
Τοπική αυτοδιοίκηση	5,0	2,2	3,5	4,0	3,3	7,7	5,1	7,1	11,7	13,3	37,1	2247	7,4	3,0	9	5	9	10
Ειδικός ανεξάρτητος φορέας	8,9	1,7	4,4	4,4	4,0	13,5	8,6	12,5	15,6	10,4	15,9	2234	6,2	3,0	7	5	7	9
Περιβαλλοντικές ομάδες/οργανώσεις	3,7	0,6	1,4	2,3	2,7	11,0	10,3	16,1	19,3	11,2	21,5	2242	7,2	2,5	8	6	8	9
Τοπικές οργανωμένες ομάδες πολιτών	5,4	0,9	3,1	4,1	5,2	13,3	12,2	14,7	16,3	9,2	15,7	2243	6,5	2,7	7	5	7	8
Ειδικές ομάδες πολιτών	13,3	3,2	5,6	6,4	7,7	16,5	11,5	13,5	9,8	5,7	6,8	2236	5,1	3,0	5	3	5	7
Όλοι οι κάτοικοι γειτονιάς από κοινού	9,2	2,6	4,6	4,7	5,7	13,7	9,1	10,8	13,4	7,7	18,4	2242	6,1	3,1	7	4	7	9
Ιδιώτης επενδυτής	22,5	3,7	5,8	6,5	6,0	13,3	8,6	8,1	9,7	5,7	10,1	2236	4,6	3,4	5	1	5	8

4.6. Οι ΧΑΠ ως κοινά

Η παρούσα ενότητα διερευνά τη δυνατότητα ανάπτυξης δομών αυτοδιαχείρισης στους ΧΑΠ με σκοπό την αξιοποίηση και βελτίωσή τους. Συγκεκριμένα, τα θέματα που εξετάζονται είναι ο βαθμός εξάρτησης των χρηστών από τον πόρο, ο βαθμός εμπιστοσύνης και η ποιότητα του κοινωνικού κεφαλαίου της πόλης, και, τέλος, η προθυμία δημιουργίας συμπράξεων με στόχο την αυτοδιαχείριση των ΧΑΠ.

Τέσσερεις ερωτήσεις τέθηκαν για να εκτιμηθεί ο δεσμός των ατόμων με τους ΧΑΠ και την πόλη γενικότερα. Πρώτα εξετάστηκε η συχνότητα χρήσης του αστικού πρασίνου. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 8, αν και υπάρχει ένα ποσοστό ατόμων που τους επισκέπτεται σπάνια (10,9%), πάνω από τους μισούς ερωτηθέντες συχνάζουν τουλάχιστον μια φορά τη βδομάδα, και πάνω από το 80% τουλάχιστον μια φορά το μήνα. Δεύτερον, οι κάτοικοι ρωτήθηκαν αν είναι ικανοποιημένοι από τη ζωή τους στο Βόλο (βλ. Πίνακα 9). Οι απαντήσεις ήταν μάλλον θετικές, με μέση τιμή το 5,8 και το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (18,9%) να τοποθετείται στο 7. Η τρίτη ερώτηση εξέτασε την επιθυμία, *ceteris paribus*, μετανάστευσης σε άλλη πόλη. Εδώ το δείγμα μας μοιράζεται (βλ. Πίνακα 9): ένα σημαντικό μέρος των κατοίκων (28,8%) απαντά αρνητικά (με το 0 να συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό), αλλά οι περισσότεροι είτε βλέπουν θετικά μια τέτοια προοπτική (το 29,7%) είτε κρατούν μια ουδέτερη στάση (το 26,6%). Τέλος, η τέταρτη ερώτηση επιχειρεί να αποτιμήσει το δεσμό των κατοίκων με την πόλη σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα, ζητώντας τους να τοποθετηθούν σχετικά με το αν τα παιδιά τους θα μείνουν στο Βόλο (βλ. Πίνακα 9). Ο ένας στους τέσσερεις κατοίκους εκτιμά πως ναι, με την σχετική πλειονότητα των απαντήσεων να κινείται στο μέσο ή στην αρνητική άκρη της κλίμακας (42,1% και 18,3% αντίστοιχα). Συνολικά γίνεται σαφές ότι η χρήση των ΧΑΠ αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής του Βόλου, και ως ένα βαθμό οι κάτοικοι εξαρτώνται από αυτούς. Ωστόσο η έλλειψη ισχυρών δεσμών με την πόλη σε μακροπρόθεσμο επίπεδο δημιουργεί ερωτηματικά ως προς το αν οι χρήστες θα ήταν διατεθειμένοι να δεσμευθούν και να επενδύσουν σε μακροχρόνιες σχέσεις μεταξύ τους με σκοπό τη διαχείριση και τη συντήρηση του πόρου.

Οι επόμενες δύο ερωτήσεις επιχειρούν να αποτιμήσουν την ποιότητα των κοινωνικών σχέσεων των χρηστών και το βαθμό εμπιστοσύνης που τις διέπει (μια μορφή κοινωνικού κεφαλαίου), καθώς αποτελούν κρίσιμους παράγοντες για τη δημιουργία συνεργασιών και την ανάπτυξη συλλογικής δράσης. Ξεκινούμε με τη γενική στάση εμπιστοσύνης (*general trusting attitude*), ή αλλιώς διαπροσωπική εμπιστοσύνη, χρησιμοποιώντας μια ερώτηση σημασιολογικής διαφοροποίησης με τις ακόλουθες αντιδιαμετρικές θέσεις: ‘δεν εμπιστεύομαι κάποιον μέχρι να βεβαιωθώ ότι είναι άξιος της εμπιστοσύνης μου’ (η οποία υποδηλώνει καχυποψία) και ‘εμπιστεύομαι κάποιον μέχρι να βεβαιωθώ ότι δεν είναι άξιος της εμπιστοσύνης μου’ (η οποία υποδηλώνει υψηλή εμπιστοσύνη). Ο Πίνακας 10 παρουσιάζει τα αποτελέσματα καθιστώντας εμφανές το έλλειμμα εμπιστοσύνης (και, έτσι, το φτωχό κοι-

Πίνακας 8. Συχνότητα χρήσης των ΧΑΠ

Κάθε Μέρα (1)	Τουλάχιστον 3 φορές τη βδομά- δα (2)	1 φορά τη βδομάδα (3)	2 φορές το μήνα (4)	1 φορά το μήνα (5)	1 φορά το εξάμηνο (6)	Σπάνια/ ποτέ (7)	N	Διαμ.	Ποσοστημό- ρια		
									25	50	75
10,4%	22,4%	25,0%	11,8%	11,5%	8,0%	10,9%	2250	3	2	3	5

Πίνακας 9. Δεσμοί με πόλη και ΧΑΠ

	0 (%)	1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	5 (%)	6 (%)	7 (%)	8 (%)	9 (%)	10 (%)	N	μ. ο.	τ.α.	Δι- αμ.	Ποσο- στημ.		
																25	50	75
	0: καθόλου / όχι						10: πάρα πολύ / σίγουρα											
Ικανοποίηση από ζωή στο Βόλο	2,5	2,5	4,5	6,3	7,8	17,5	15,2	18,9	15,5	5,3	4,0	2251	5,8	2,3	6	5	6	7
Επιθυμία με- τανάστευσης σε άλλη πόλη	14, 7	7,2	6,9	7,2	6,7	13,6	6,3	7,8	9,8	7,0	12,9	2251	5,0	3,4	5	2	5	8
Οι απόγονοι θα παραμεί- νουν στο Βόλο	8,5	3,9	5,9	5,7	6,7	27,4	8,0	9,8	11,0	6,4	6,7	2244	5,3	2,8	5	4	5	7

ωνικό κεφάλαιο) που χαρακτηρίζει τους κατοίκους του Βόλου. Ειδικότερα, το 38,4% των ερωτηθέντων περιγράφει τον εαυτό του ως μάλλον επιφυλακτικό και καχύποπτο (με το 14,7% να επιλέγει τη χαμηλότερη τιμή της κλίμακας), το 35,8% επιλέγει τιμές στη μέση της κλίμακας, ενώ μόνο το 25,9% τοποθετεί τον εαυτό του στο θετικό άκρο του φάσματος εμπιστοσύνης.

Καθώς η εμπιστοσύνη είναι μια σχετική έννοια, η οποία μπορεί να διαφοροποιείται ανάλογα με το σε ποιον απευθύνεται, η επόμενη ερώτηση προσπαθεί να εκτιμήσει το βαθμό εμπιστοσύνης των κατοίκων προς διάφορους αποδέκτες: φίλους, γείτονες, συμπολίτες, οργανωμένες ομάδες πολιτών, τεχνοκράτες/επιστήμονες, τοπική αυτοδιοίκηση και κεντρικό κράτος. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 10, οι φίλοι είναι η πιο αξιόπιστη ομάδα (μ.ο. 7,5), ενώ γενικότερα, παρατηρούμε μια επιφυλακτικότητα στις διαπροσωπικές σχέσεις με όλους τους άλλους παίκτες (κατά σειρά εμπιστοσύνης: τεχνοκράτες/επιστήμονες, γείτονες, οργανωμένες ομάδες και συμπολίτες) και κυρίως απέναντι στο κράτος, κεντρικό αλλά και τοπικό. Τα παρακάτω αποτελέσματα είναι συναφή με τη βιβλιογραφία, σύμφωνα με την οποία η χώρα μας χαρακτηρίζεται από χαμηλά επίπεδα εμπιστοσύνης και έλλειμμα κοινωνικού κεφαλαίου (Paraskevoudou, 2007, Arvanitidis κ.α., 2015).

Πίνακας 10. Εμπιστοσύνη και κοινωνικό κεφάλαιο

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	N	μ.ο.τ.α.	Δι- αμ.	Ποσο- στημ.				
	0: δεν εμπιστεύομαι											10: εμπιστεύομαι			25	50	75		
Γενική εμπιστοσύνη	14,7	7,0	8,8	7,9	10,2	18,2	7,4	8,2	8,4	3,9	5,4	2251	4,4	3,0	5	2	5	7	
Φίλους	1,5	1,1	2,0	1,8	3,6	8,7	5,9	13,6	22,6	21,7	17,6	2251	7,5	2,3	8	7	8	9	
Γείτονες	8,3	6,4	9,1	10,4	11,9	18,9	14,0	10,1	6,2	2,7	2,1	2252	4,5	2,5	5	3	5	6	
Συμπολίτες	9,5	8,6	11,6	12,8	13,9	21,2	9,7	6,8	3,6	1,6	0,6	2251	3,9	2,3	4	2	4	5	
Οργανωμένες ομάδες	8,4	6,8	9,7	11,0	12,0	21,3	11,2	8,6	6,7	2,8	1,7	2251	4,4	2,5	5	3	5	6	
Προς πολιτών																			
Τεχνοκράτες /επιστήμονες	10,7	6,4	7,9	7,8	9,5	19,9	9,9	11,3	9,4	4,5	2,6	2248	4,6	2,7	5	2,3	5	7	
Τοπική αυτοδιοίκηση	24,7	16,4	15,3	11,0	8,6	12,1	4,9	3,9	1,6	1,1	0,4	2248	2,6	2,4	2	1	2	4	
Κεντρικό κράτος	44,5	16,9	10,9	8,0	5,8	7,6	2,7	1,5	1,0	0,4	0,6	2251	1,7	2,1	1	0	1	3	

Τέλος, εξετάστηκε η εμπειρία συμμετοχικότητας των ερωτώμενων σε συλλογικά όργανα και οργανώσεις αλλά και η προθυμία τους να συνεργαστούν με άλλους πολίτες με σκοπό την αυτοδιαχείριση των ΧΑΠ. Όσον αφορά το πρώτο, ένα μικρό μόνο ποσοστό των ερωτηθέντων (17,2%) δήλωσε ότι συμμετέχει σε συνεταιρισμούς, σωματεία, οργανώσεις, κτλ., γεγονός που συνάδει με την έλλειψη εμπιστοσύνης που παρατηρήσαμε στις προηγούμενες απαντήσεις. Από αυτούς, το 54,4% δήλωσε ότι συμμετέχει σε μία μόνο τέτοια οργάνωση, το 29% σε δύο, και οι υπόλοιποι σε τρεις ή περισσότερες, με μέση εμπειρία συμμετοχής μικρότερη των επτά ετών.

Όσον αφορά στο ενδεχόμενο συνεργασίας των χρηστών με σκοπό την αυτοδιαχείριση των ΧΑΠ, το 68,6% των ερωτηθέντων δήλωσε θετικό για συνεργασίες με

Πίνακας 11. Τοποθέτηση για την αυτοδιαχείριση των ΧΑΠ ως κοινά

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	N	μ.ο.τ.α.	Δι- αμ.	Ποσο- στημ.			
	0: όχι											10: ναι			25	50	75	
Συνεργασία με:																		
άτομα που γνωρίζω καλά	4,9	1,4	2,3	2,2	3,0	10,3	7,3	14,0	18,2	17,4	19,0	2224	7,1	2,7	8	6	8	9
οργανωμένες ομάδες πολιτών	5,4	2,3	3,6	4,0	5,5	13,3	12,5	15,2	16,8	11,2	10,1	2223	6,3	2,7	7	5	7	8
επιστήμονες	7,6	3,5	4,6	4,1	5,5	15,2	10,5	11,9	15,7	11,0	10,4	2223	6,0	2,9	6	4	6	8
όλους	14,9	8,3	7,1	7,7	7,1	17,7	8,9	7,6	7,2	5,7	7,9	2227	4,6	3,1	5	2	5	7

άτομα που γνωρίζει καλά (με το 10,8% να είναι επιφυλακτικό), το 53,3% φάνηκε πρόθυμο να ενώσει τις δυνάμεις του με οργανωμένες ομάδες πολιτών (ενώ το 15,3% ήταν μάλλον απρόθυμο), το 49% ήταν δεκτικό για συνεργασίες με επιστήμονες (με το 19,8% να είναι επιφυλακτικό), και μόνο το 28,4% ήταν διατεθειμένο να συνεργαστεί με όλους τους ενδιαφερόμενους σε αντίθεση με το 38% που κράτησε αρνητική στάση (βλ. Πίνακα 11), υπογραμμίζοντας, για μια ακόμη φορά, το χαμηλό επίπεδο εμπιστοσύνης μεταξύ των πολιτών γενικότερα.

5. Συμπεράσματα

Οι ΧΑΠ αποτελούν περίπτωση αστικών κοινών πόρων που υπόκεινται σε κίνδυνο κακοδιαχείρισης, υποβάθμισης (τόσο ως προς την ποιότητα όσο και την ποσότητα), αλλά ακόμα και καταστροφής (την επονομαζόμενη «τραγωδία των κοινών»). Η συμβατική βιβλιογραφία προτείνει ως καταλληλότερες λύσεις στο πρόβλημα τη διαμόρφωση δομών διαχείρισης που να βασίζονται είτε στην ιδιωτικοποίηση είτε στη πλήρη κρατικοποίηση του πόρου. Ωστόσο, πολλές χώρες στον κόσμο (όπως και η Ελλάδα σε ένα βαθμό) παρουσιάζουν μια σειρά από χαρακτηριστικά (π.χ. μη ξεκάθαρα και αξιόπιστα περιουσιακά δικαιώματα, χαλαροί μηχανισμοί αστυνόμευσης και χρονοβόρες διαδικασίες επιβολής, άκαμπτες και γραφειοκρατικές κρατικές δομές, περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης, κτλ.) τα οποία δυσχεραίνουν την επιτυχή εφαρμογή τέτοιων δομών διακυβέρνησης. Από την άλλη μεριά, όπως έχει αναδείξει η βραβευμένη με Νόμπελ Οικονομικών Elinor Ostrom, αλλά και άλλοι ερευνητές, οι ίδιοι οι χρήστες μπορούν να αναπτύξουν συλλογικά κατάλληλες θεσμικές ρυθμίσεις (μεγαλύτερης κοινωνικής αποδοχής και με μικρότερο κόστος εφαρμογής) που τους επιτρέπουν να διαχειριστούν αξιόπιστα τον πόρο και να διασφαλίσουν την μακροβιότητά του.

Έχοντας ως σημείο αναφοράς το πλαίσιο ανάλυσης της Ostrom, η παρούσα εργασία εξέτασε ζητήματα διαχείρισης των ΧΑΠ χρησιμοποιώντας την πόλη του Βόλου (μια από τις πέντε μεγαλύτερες αστικές περιοχές της χώρας) ως περίπτωση μελέτης. Τα θέματα τα οποία διερευνήθηκαν περιλαμβάνουν την κατάσταση των ΧΑΠ, τις δυνατότητες χρηματοδότησης, διαχείρισης και προστασίας του πόρου, την συχνότητα της χρήσης και το βαθμό εξάρτησης των κατοίκων, την ποιότητα του κοινωνικού κεφαλαίου, και την προθυμία δημιουργίας από-τα-κάτω συμπράξεων με σκοπό την αυτό-διαχείριση, προστασία και αξιοποίηση των χώρων πρασίνου της πόλης. Μια σειρά από συμπεράσματα που προέκυψαν χρήζουν ιδιαίτερης αναφοράς.

Παρά το συγκριτικά μικρό μέγεθός τους, οι ΧΑΠ στο Βόλο θεωρούνται σχετικά επαρκείς και εύκολα προσβάσιμοι, αλλά παραμελημένοι, χαμηλής ποιότητας και δίχως αποτελεσματική διαχείριση. Οι κάτοικοι τους επισκέπτονται αρκετά συχνά και επισημαίνουν τη σημασία τους για την ποιότητα ζωής και την ευημερία της

πόλης. Ως εκ τούτου κρίνουν απαραίτητη την ποιοτική αναβάθμιση τους και τη διάθεση περισσότερων χρηματικών πόρων για το σκοπό αυτό. Έτσι είναι αρκετοί αυτοί που δέχονται να συνεισφέρουν οικονομικά στην ποιοτική και ποσοτική βελτίωση των ΧΑΠ, υπό την προϋπόθεση τα χρήματα αυτά να διατεθούν αποκλειστικά και μόνο για το σκοπό αυτό. Ως προς μια σειρά θεσμικών ρυθμίσεων με στόχο την αύξηση της χρηματοδότησης και την επιτυχή συντήρηση των ΧΑΠ, οι κάτοικοι τοποθετούνται θετικά, επιδοκιμάζοντας την πρόταση για ελεγχόμενη πρόσβαση και για εκχώρηση περιουσιακών δικαιωμάτων χρήσης και διαχείρισης σε συγκεκριμένες ομάδες πολιτών.

Επιπλέον, οι κάτοικοι αναγνωρίζουν την ικανότητα μη-παραδοσιακών, από-τα-κάτω, αλλά οργανωμένων σχημάτων πολιτών να διαχειρισθούν αποτελεσματικά τους ΧΑΠ, αποδοκιμάζοντας τόσο το κεντρικό κράτος (κρατικοποίηση) όσο και τον ιδιωτικό τομέα (ιδιωτικοποίηση) στο πλαίσιο αυτό. Ως προς τη δική τους συμμετοχή στη διαχείριση των ΧΑΠ, οι χρήστες εμφανίζονται μάλλον διστακτικοί, γεγονός που συνδέεται με την έλλειψη παράδοσης αυτό-οργάνωσης, την απουσία ισχυρών και μακροπρόθεσμων δεσμών με την πόλη, αλλά και μια εμπειρωμένη αντίληψη που αποδίδει στο κράτος την αποκλειστική ευθύνη διαχείρισης και διατήρησης των κοινών.

Επιπρόσθετα, ένα πολύ σοβαρό εμπόδιο για την ανάπτυξη ενός από-τα-κάτω πλαισίου διακυβέρνησης του πόρου βασισμένο αποκλειστικά στους χρήστες αποτελεί η έλλειψη εμπιστοσύνης, τόσο μεταξύ των κατοίκων όσο και προς τα άλλα εμπλεκόμενα μέρη, συμπεριλαμβανομένης και της πολιτείας σε τοπικό και κεντρικό επίπεδο. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει ένα έλλειμμα κοινωνικού κεφαλαίου στην πόλη, δημιουργώντας αμφιβολίες για το αν βιώσιμες δομές διακυβέρνησης μπορούν να στηριχθούν εξολοκλήρου (τουλάχιστον στην παρούσα φάση) στη συνεργασία και τη συμμετοχικότητα των χρηστών. Έτσι, και λόγω της απροθυμίας των κατοίκων να δεσμευτούν και να επενδύσουν σε μακροχρόνιες σχέσεις όσον αφορά στη διαχείριση και διατήρηση του πόρου, η πιο ρεαλιστική λύση (τουλάχιστον σε βραχυπρόθεσμο με μεσοπρόθεσμο διάστημα) θα ήταν η ανάπτυξη ενός ανεξάρτητου συλλογικού οργάνου με τη συμμετοχή περιβαλλοντικών οργανώσεων, οργανωμένων ομάδων πολιτών, τεχνοκρατών, επιστημόνων και γενικότερα προσώπων με «ευαισθησία» και γνώση στο αντικείμενο.

Κλείνοντας την εργασία αυτή, είναι σημαντικό να επισημάνουμε την ανάδειξη ενός βαθιά ριζωμένου προβλήματος της ελληνικής κοινωνίας, που αφορά την καχυποψία στις διαπροσωπικές σχέσεις και την έλλειψη εμπιστοσύνης προς το κράτος και τους θεσμούς του. Όπως έχουμε υποστηρίξει και αλλού (Arvanitidis κ.α., 2015), θεωρούμε ότι η στάση αυτή φαλκιδεύει την δυνατότητα συλλογικής, από-τα-κάτω, οργάνωσης και δράσης, αποτελεί τροχοπέδη στην τοπική ανάπτυξη και ευημερία, και, ως εκ τούτου, θα πρέπει να αντιμετωπισθεί με ιδιαίτερη προσοχή και σοβαρότητα από την πολιτεία στη βάση ενός επιμελούς και στρατηγικού σχεδιασμού.

Βιβλιογραφία

- Agrawal, A., 2001. *Common property institutions and sustainable governance of resources*. World Development. 29(10): 1649-1672.
- Agrawal, A., 2003. *Sustainable governance of common-pool resources: Context, methods, and politics*. Annual Review of Anthropology. 32: 243-262
- Arvanitidis, P., Lanenis, K., Petrakos, G. and Psycharis, Y., 2009. *Economic aspects of urban green space: a survey of perceptions and attitudes*. Environmental Technology and Management. 11: 143-168.
- Arvanitidis, P., Nasioka, F. and Dimogianni, S., 2015. *Water Resource Management in Larisa: a 'Tragedy of the Commons?'*. In W. L. Filho and V. Sumer (Editors) Sustainable Water Use and Management: Examples of New Approaches and Perspectives, Springer, forthcoming.
- Baland, J. M. and Platteau, J. P., 1996. *Halting Degradation of Natural Resources: Is There a Role for Rural Communities?'*. Clarendon, Oxford.
- Barclay, P., 2004. *Trustworthiness and competitive altruism can also solve the "tragedy of the commons"*. Evolution and Human Behavior. 25: 209-220
- Bollier, D. and Helfrich, S. (Editors), 2012. *The Wealth of the Commons: A World Beyond Market and State*. Levellers, Amherst MA.
- Colding, J. and Barthel, S., 2013. *The potential of 'Urban Green Commons' in the resilience building of cities*. Ecological Economics. 86: 156-166.
- Colding, J., Barthel, S., Bendt, P., Snep, R., van der Knaap, W. and Ernstson, H. 2013. *Urban green commons: Insights on urban common property systems*. Global Environmental Change. 23(5): 1039-1051.
- Demsetz, H., 1967. *Towards a theory of property rights*. American Economic Review. 57(2): 347-359.
- Dietz, T., Ostrom, E. and Stern, P. C., 2003. *The Struggle to Govern the Commons*. Science. 302(5652): 1907-1912
- GreenKeys, 2008. *Urban Green as a Key for Sustainable Cities*. European Union and German Federal Ministry of Transport, Building and Urban Affairs. Berlin.
- Hardin, G., 1968. *The Tragedy of the Commons*. Science. 162: 1243-1248
- Levent, B. T., Vreeker R. and Nijkamp P., 2009. *A Multi-Criteria Evaluation of Green Spaces in European Cities*. European Urban and Regional Studies. 16(2): 193-213.
- Libecap, G., 2009. *The tragedy of the commons: property rights and markets as solutions to resource and environmental problems*. Australian Journal of Agricultural and Resource Economics. 53(1): 129-144.
- Ostrom, E., 1990. *Governing the Commons: the evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press, New York
- Ostrom, E., 1992. *Community and the Endogenous Solution of Commons Problems*. Journal of Theoretical Politics. 4(3): 343-351.
- Ostrom, E., 1999. *Coping with Tragedies of the Commons*. Annual Review of Political Science. 2: 493-535.

- Ostrom, E., 2000. *Reformulating the Commons*. Swiss Political Science Review. 6(1): 29-52.
- Ostrom, E., 2005. *Understanding Institutional Diversity*. Princeton University Press, Princeton NJ
- Ostrom, E., 2008. *The Challenge of Common-Pool Resources*. Environment: Science and Policy for Sustainable Development. 50(4): 8-20.
- Ostrom, E., 2010. *Analyzing Collective Action*. Agricultural Economics, 41(S1): 155-166
- Ostrom, E., Burger, J., Field, C., Norgaard, R. and Policansky, D., 1999. *Revisiting the Commons: Local Lessons, Global Challenges*. Science. 284: 278-182.
- Ostrom, E., Walker, J. και Gardner, R., 1992. *Covenants With and Without a Sword: Self-Governance is Possible*. American Political Science Review. 86(2): 404-417.
- Paraskevopoulos, Ch. J., 2007. *Social Capital and Public Policy in Greece*. Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe, GreeSE Paper No 9.
- Stern, P. C., Dietz, T. and Ostrom, E., 2002. *Research on the Commons: Lessons for Environmental Resource Managers*. Environmental Practice. 4(2): 61-64
- Swanwick, C., Dunnett, N., and Woolley, H., 2003, *Nature, Role and Values of Green Space in Towns and Cities: An overview*. Built Environment. 29(2): 94-106
- Wade, R., 1987. *The Management of Common Property Resources: Collective Action as an Alternative to Privatisation or State Regulation*. Cambridge Journal of Economics. 11(2): 95-106
- Wade, R., 1988. *Village Republics: Economics Conditions for Collective Action in South India*. ICS Press, Oakland.
- Williamson, O. E., 1975. *Markets and Hierarchies*. Free Press, New York.
- Worrell, R. and Appleby M. C., 2000. *Stewardship of natural resources: definition, ethical and practical aspects*. Journal of Agricultural and Environmental Ethics. 12(3): 263-277
- Αρβανιτίδης, Π. και Ντόντου, Β., 2011, *Το αστικό πράσινο ως κοινός πόρος*. 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εφαρμοσμένης Οικονομικής, Βόλος, Μάιος 2011
- Δήμος Βόλου, 2006. *Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης Πολεοδομικού Συγκροτήματος Βόλου 2006*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και Δήμος Βόλου, Βόλος
- ΕΛΣΤΑΤ, 2014. *Δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του Μόνιμου Πληθυσμού της Χώρας σύμφωνα με την αναθεώρηση των αποτελεσμάτων της Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών 2011 στις 20/3/2014*, Δελτίο Τύπου ΕΛΣΤΑΤ, 12 Σεπτεμβρίου 2014
- Καρυώτη, Μ., 2009. *Περιβαλλοντικός σχεδιασμός των πόλεων: Η περίπτωση της πόλης του Βόλου*. Διπλωματική εργασία ΤΜΧΠΠΑ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.
- Μπριασούλη, Ε., 2003. *Τα "Κοινά" - Πόροι συλλογικής ιδιοκτησίας και συλλογικής ευθύνης: έννοιες, προβλήματα και το ζήτημα της διαχείρισής τους*. Αειχώρος 2(1): 36-57.
- Ντούρος, Γ., 2001. *Αστικό - Περιαστικό Πράσινο*. Παρατηρητήριο Ελεύθερων Χώρων, διαθέσιμο στο: <http://www.asda.gr/elxoroi/ntouros.htm>.